

original scientific article
received: 2014-07-15

UDC 314.151.3-054.72:327(497.1)"1948/1961"

SAVEZ „OSLOBODJENJE“ O SPOLJNOJ POLITICI JUGOSLOVENSKE DRŽAVE (1948–1961)

Mira RADOJEVIĆ

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Čika Ljubina 18–20, 11000 Beograd, Srbija
e-mail: mradojev@f.bg.ac.rs

IZVLEČEK

Na podlagi dostupnih virov, zlasti časopisa Naša reč, in relevantne literature članek opisuje, kakšen odnos do zunanje politike Jugoslavije je imel del njene povojne emigracije. Zainteresirani za spremembo režima in vrnitev v domovino ter prepričani, da bodo mednarodne razmere bistveno vplivale na usodo Jugoslavije, so emigranti posebno pozorno spremljali razvoj mednarodnih odnosov. Analiza se osredotoča na Zvezo „Oslobodjenje“, ki je bila za razliko od večine emigrantskih združenj usmerjena demokratično in jugoslovansko.

Ključne besede: Jugoslavija, komunisti, Josip Broz Tito, emigracija, Zveza „Oslobodjenje“, ZSSR, zahodnoevropske države, ZDA, zunanja politika

L'ALLEANZA “OSLOBODJENJE” (LIBERAZIONE) IN MATERIA DI POLITICA ESTERA DELLO STATO JUGOSLAVO (1948–1961)

SINTESI

Sulla base di fonti accessibili, in particolare la rivista Naša reč (Questioni nostre) nonché la letteratura specifica sull'argomento, viene illustrato l'atteggiamento tenuto nel dopoguerra da una parte degli emigrati nei confronti della politica estera dello Stato jugoslavo. Gli emigrati, interessati a un cambiamento di regime e al rimpatrio nonché convinti che la situazione internazionale avrebbe avuto un impatto significativo sul destino della Jugoslavia, seguirono con particolare attenzione lo sviluppo delle relazioni internazionali. L'analisi si concentra sull'Alleanza “Oslobodjenje” che, a differenza della maggior parte delle alleanze di emigrati, era orientata democraticamente e favorevole alla Jugoslavia.

Parole chiave: Jugoslavia, comunisti, Josip Broz Tito, emigrazione, Alleanza “Oslobodjenje”, URSS, Paesi dell'Europa occidentale, Stati Uniti d'America, politica estera

Posleratne vlasti u Jugoslaviji procenjivale su da se nakon 1945. broj jugoslovenskih iseljenika kretao oko 1–1,5 miliona ljudi. Predratnom iseljeništvu tada se pridružilo oko 250 hiljada onih koje je rat zatekao izvan jugoslovenskih granica, a koji su odbili da se vrate, ili su, pak, odlučili da Jugoslaviju napuste iz straha od kazne revolucionarnih sudova i neslaganja sa izvršenim promenama. U tom velikom broju političku emigraciju činilo je samo 70 do 100 hiljada, odnosno ne više od 10 %, dok je ogromna većina pripadala kategoriji ekonomskih emigranata (Popović, 2006, 185–186). Podaci Medjunarodne organizacije za izbeglice (IRO) bili su unekoliko drugačiji, budući da je prema njima krajem 1951. izvan svoje zemlje bilo 154.712 jugoslovenskih gradjana registrovanih kao izbeglice (Poruka, 2007). Malobrojnost i teško osećanje poraženosti nisu, međutim, omeli pokušaje političkog organizovanja i pružanja otpora revolucionarnom pobedniku, zasnovanom i na iluziji da će se SAD i zemlje zapadnoevropske demokratije suprotstaviti komunističkoj diktaturi. Već u avgustu 1945, s težnjom da se utiče na savezničke državnike i političare okupljene na konferenciji u Potsdamu, grupa predratnih srpskih političara formirala je Jugoslovenski narodni odbor (JNO), čiji je najugledniji član bio Slobodan Jovanović, jedan od predsednika emigrantske vlade (januar 1942–jun 1943). Uprkos velikim nadama, polaganim u saveznike i mogućnost pridobijanja slovenačkih i hrvatskih emigranata, uspesi su izostali. Velike sile u tom trenutku nisu bile spremne da izvrše odlučniji pritisak kako bi očekivani skupštinski izbori u Jugoslaviji bili barem donekle demokratski. S druge strane, nisu se odazvali ni izbegli slovenački i hrvatski političari, nezainteresovani za saradnju sa srpskim emigrantima ili neuvereni u mogućnost promena. To su bili samo neki od važnijih razloga zbog kojih su dramatični memorandumi i apeli JNO ostajali bez odjeka i značajnijeg uticaja (Popović, 2003, 328–341; Popović, 2006, 188–193).

Narednih nekoliko godina nastajale su i druge emigrantske organizacije i udruženja. Većina njih izražavala je ekstremna politička i nacionalna opredeljenja, te se, najčešće u zavisnosti od nacionalne pripadnosti, izjašnjavala antidemokratski, antijugoslovenski, antisrpski, antihrvatski, monarhistički ili antimonarhistički, a u svakom od ovih slučajeva izrazito desničarski. Iako istorija jugoslovenske emigracije nije celovito istražena i proučena, možemo tvrditi da je u toj brojnoj emigrantskoj populaciji najmanje bilo demokrata, a još manje demokrata jugoslovenske orijentacije. Toj najredjoj i najmalobrojnijoj grupaciji pripadao je Savez „Oslobodjenje“, u formalnom smislu osnovan u avgustu 1949, mada bi pravi početak mogao biti stavljen i u 1946, kada je grupa njegovih budućih osnivača objavila brošuru „Svim slobodnim Srbima – Srpska demokratska omladina“, izjašnjavajući se za ujedinjenje Evrope i Jugoslaviju u njoj. Naredne godine, 1947, u Parizu je formirana Srpska demokratska zadruga „Oslobodjenje“, sa idejom da se stvori i u drugim zemljama i da počne izdavanje

svog biltena. Časopis *Naša reč* počeo je da izlazi redovno od 1. januara 1948, najpre u Parizu, a od 1958. u Londonu. Savez „Oslobodjenje“ rasformiran je u Beogradu 1994, ali je kao organizacija već 1990. pristupio pre toga osnovanoj Demokratskoj stranci. Između tih datuma i faktografskih činjenica odvijala se bogata, još uvek malo poznata istorija jedne misleće manjine, koja je tokom nekoliko decenija istupala protiv nedemokratskog režima, nametnutog jednogumlja, socijalističke birokratije, zaostalosti i nekulture svake vrste. Protestujući protiv svega toga, zalagala se za održanje jugoslovenske države i njen demokratski preobražaj putem evolucije, prevazilaženja nacionalnih sporova, sporazuma svih njenih naroda i uključivanja u red politički slobodnih zemalja (Glamočak, 1997, 181–208; Radojević, 2010a, 100–108; Radojević, 2010b, 271–273).

Težeći takvim idealima i postavljajući ih kao najvažniji cilj političke borbe, članovi „Oslobodjenja“ delovali su propagandno i informativno. Budući da su uglavnom pripadali mladim generacijama i bili obrazovani, njihovi su pogledi imala dosta odjeka, naročito u vremenu u kome se i u Jugoslaviji počelo stvarati kritičko mišljenje, zbog čega je *Naša reč* postala najvažnije glasilo jugoslovenskih disidenata i opozicionara. Osim toga, informišući se iz inostrane štampe i posmatrajući dešavanja u zemlji s distance, „iz slobodnog sveta“, mnoge su događaje, pojave i procese mogli da sagledaju bolje i celovitije. S druge strane, prostorna udaljenost, te snažna netrpeljivost prema komunističkom režimu i njegovim nosiocima, naročito Josipu Brozu Titu, neretko su im zamagljivali vidike. Iako su se prema programskim opredeljenjima umnogome razlikovali od drugih emigrantskih organizacija, i oni su bili podložni atmosferi koja je vladala među emigrantima, a čiji je sastavni deo bilo preterivanje u oceni jugoslovenske političke i ekonomske situacije. Jer, želeći da što pre dodje do sloma postojećeg poretka, većina emigranata je preuveličavala krize i iskušenja jugoslovenske države, nadajući se da će njihova ozbiljnost ubrzati promene. Istovremeno, bili su ubedjeni ili su želeli da veruju kako režim počiva na slaboj osnovi, da se održava prvenstveno uz primenu represije i da podrška koju dobija od naroda nije ni široka ni stabilna. U pitanjima spoljne politike, osećajući se izdanima, kritikovali su zapadnoevropske zemlje i SAD zbog saradnje sa Josipom Brozom, ali su i dalje očekivali da će otuda biti dobijena pomoć potrebna radi izvodjenja demokratskih reformi. Upravo zato, mnogi tekstovi objavljeni u *Našoj reči* dragocen su izvor ne samo za proučavanje stavova emigracije, nego i za zbivanja u Jugoslaviji, s obzirom na brojnost i kvalitet informacija o njima. Štaviše, analizirajući ih, možemo tvrditi da nije bilo nijednog značajnijeg događaja iz unutrašnje i spoljne politike koji nije primećen i o kome se nije pisalo s više ili manje pažnje, u zavisnosti od procene važnosti. U ovom bismo se radu stoga zadržali samo na onima koji su u istoriji Jugoslavije imali svojevrсни prekretnički značaj ili odražavali karakteristična razmišljanja Saveza „Oslobodjenje“. Kako obim jed-

nog članka ne dopušta pregled odnosa ovog emigrant-skg udruženja prema spoljnoj politici u celom periodu njegovog postojanja, opredelili smo se za uže razdoblje, zaključno sa održavanjem prve konferencije nesvrstanih zemalja u Beogradu 1961.

Početak objavljivanja *Naše reči*, na primer, gotovo se podudario s velikom krizom izazvanom sukobom Jugoslavije sa Informativnim biroom 1948. Izveštavajući čitaocu o Rezoluciji Informbiroa (IB) od 28. juna, kojom je Jugoslavija isključena iz sastava ovog tela, uvodničar lista je pokazao kako dobru obavještenost, tako i političko iskustvo, pokušavajući da sagleda njegovu trenutnu važnost i moguće posledice. Primetan je i oprez u donošenju zaključaka, sličan onom koji su ispoljavale zapadnoevropske zemlje, iščekujući razvoj spora između Sovjetskog Saveza i njegovog dotadašnjeg najpouzdanijeg satelita.

„Iznenadan i potpuno neočekivan sukob iza gvozdene zavese“, pisala je *Naša reč*, „izazvao je zaprepasćenje u čitavom svetu. Mnogi se pitaju da li se radi o početku velikog rasepa u Istočnom bloku ili o dobro smišljenom manevru sovjetske politike? Za sada, rasep u Kominformu ostaje činjenica.“ Odgovarajući na zapanost radoznalih posmatrača da li je time i narodima socijalističkih zemalja nametnuta dilema opredeljivanja između sukobljenih strana, nepotpisani autor teksta pitao se kakvu vezu sa njim imaju „potlačeni narodi“, budući da ih niko ne poziva da daju mišljenje i da se sami opredeljuju. Jer, „osam evropskih komunističkih partija optužuju Komunističku partiju Jugoslavije i isključuju je iz svoje sredine. Formalni razlog rasepa je nemarksiističko nedisciplinovano držanje Komunističke partije Jugoslavije, koja je dovedena na vlast voljom Sovjetskog Saveza. Od nje se i očekivala i zahtevala apsolutna poslušnost i servilnost. Veliki bojari u Moskvi su nemilosrdni prema svojim vazalima ako ispolje ma i najmanje osećanje nezavisnosti. Pored gornjih, verovatno ima i drugih, možda dubljih, razloga, o kojima se u zvaničnim saopštenjima ne govori. I oni će tokom vremena izaći na videlo.“ Sa stanovišta osude ideološkog protivnika i kritike političkih nesloboda uvodničaru je bilo daleko važnije da istakne presudan doprinos Sovjetskog Saveza smeni vlasti u Jugoslaviji i pasivnu ulogu stanovništva u tekućim događajima, svedenog na poslušni objekat. Primetno je, takodje, da je možda i nehotice usvojen deo terminologije korišćen tokom jugoslovensko-sovjetskog razlaza, poput izraza „klika“, upotrebljavanog u informbirovske propagandi radi što većeg uniženja Josipa Broza i vrha Komunističke partije Jugoslavije (KPJ). „U čitavom ovom sukobu“, tvrdio je uvodničar, „o potlačenim narodima nema ni pomena. Ne isključuje se Titova partija iz razloga što je zavela totalitaran krvavi režim nad narodima u Jugoslaviji. Za komunističke klike koje su se dokopale vlasti na Evropskom istoku, narodi su samo sirovine za sprovođenje

eksperimenta. O njima se u zvaničnim saopštenjima ne govori. Niko ih ne poziva da uzmu učešća u ovoj raspravi. U svom saopštenju Kominform ne poziva potlačene narode da zbacе krvavi režim, već se obraća jedino i isključivo komunistima, 'vernim marksizmu-lenjinizmu' da smene staro vodjstvo i istaknu 'novo internacionalističko rukovodstvo'. Komunisti su odlučni neprijatelji mešanja naroda, kada su u pitanju zemlje, gde oni drže vlast. Tamo vlada pravilo: KADA SE VLADAJUĆE KLIKE SVADJAJU, NARODI TREBA DA ČUTE.

Dilema Kominform ili Tito ostaje dilema za komuniste, ma gde se nalazili i ma kakve položaje zauzimali. SA TIME POTLAČENI NARODI NEMAJU NIKAKVE VEZE“ (istaknuto u originalu – prim M. R.).¹

Godinu dana kasnije, kada su i svi skeptici bili uvereni da se u sukobu Jugoslavije sa IB-om ne radi o smišljenim varkama sovjetske spoljne politike i njenim pokušajima da Zapadu podmetne „Trojanskog konja“, Savez „Oslobodjenje“ je u deklaraciji donetoj na Trećoj konferenciji Srpske demokratske omladine ponovio već izrečene tvrdnje o sadržini sukoba i vladajućem režimu. Još je snažnije istakao povezanost unutrašnje i spoljne politike, predstavljene kao instrument komunističke vladavine. Istovremeno, kako je Zapad pokazao spremnost da radi svojih interesa u hladnom ratu pomogne Titu i Jugoslaviji, izrečena je i dosta oštra osuda takve politike.

„Danas Titova Jugoslavija nije više satelit Moskve“, rečeno je u deklaraciji. „Prirodna posledica takvog stanja stvari jeste, s jedne strane, neprijateljsko držanje sovjetskog bloka i, s druge strane, oportunistički stav zapadnih demokratija prema diktaturi Tita i njegove klike [...]

Politika zapadnih demokratija prema Titovom režimu kao i njihov odnos prema sukobu Kominform-Tito ne daju razloga da se poveruje u njenu ispravnost i uspeh. Otpadništvo Tita, koje je moglo u prvom trenutku da posluži kao primer drugim komunističkim vodjama ili zemljama, ne može više uticati na druge satelite da podju njegovim putem [...] Nada da će 'titizam' imati bilo kakvog stvarnog političkog odjeka u komunističkim zemljama pokazala se kao jalova dok je sam Tito, lišen podrške Moskve i oslabljen u sopstvenoj partiji, poljuljan na jedinim osnovama na kojima se držao [...]

Ekonomsko podržavanje Tita od strane zapadnih demokratija ne samo da mu neće produžiti život već će najverovatnije ubrzati i njegov pad pod neposrednim mešanjem Sovjetskog Saveza. Zapadne demokratije, umesto da posle svih iskustava, u ovom povoljnom trenutku otvore proces tiranskog režimu u Jugoslaviji i da na taj način oslobode njene potlačene narode, što bi bilo moguće čak i van opšteg rata, one još uvek žive u iluziji da će ti avanturisti poslužiti njihovim interesima i interesima slobodnog sveta, oni isti koje ni Sovjetski Savez, raspoložujući neposrednijim sredstvima, nije bio u stanju da disciplinuje ni na ideološkoj osnovi.“²

1 Naša reč, br. 6, 1. avgust 1948: Kominform ili Tito, 1.

2 Naša reč, br. 14, 1. septembar 1949: Treća konferencija Srpske demokratske omladine, 1–2.

Sadržina ovog teksta još jednom potvrđuje koliko su politička kultura i obrazovanje trpeli zbog snažne želje da se jedan nedemokratski režim zameni poretom pune parlamentarne demokratije. Otuda verovatno i potiče pogrešna politička procena da će ekonomska pomoć SAD i zapadnoevropskih zemalja pospešiti Titov pad. Budući da se događalo upravo suprotno, izvesna ozlojedjenost na Zapad postajala je jedna od konstanti u analizama jugoslovenske spoljne politike. Štaviše, saradnici *Naše reči* su se trudili da ističu svojevrsnu doslednost u nizu navodnih zapadnoevropskih i američkih zabluda kojima se Tito vešto koristio.

„Zapadne demokratije“, pisalo je u jednom uvodniku, „gubeći diplomatsku i političku igru u Teheranu i Jalti, videle su u problemu odbacivanja Tita od strane Moskve jednu vrlo bogatu mogućnost da se povede borba protiv sovjetskog imperijalizma. Kao što se 1943–44 propagandistički dokazivalo da će novi režimi ‘narodnih demokratija’ održati ne samo pravu demokratsku ravnotežu snaga između samih saveznika, tako je prethodne godine, juna 1948, počela velika ‘igra’ zapada sa ‘nacionalnim komunizmom’. Najpre, dokazivano je da Tito nije ‘internacionalista’ nego ‘antisovjetski’ nastojen i da želi da brani nezavisnost Jugoslavije prema Moskvi. Potom, objašnjavano je kako je Tito imao hrabrosti da dâ otpor Moskvi i kako je Tito spreman da i dalje daje otpor Sovjetima. Iz ovih dveju premisa došlo se vrlo lako [...] do zaključka da je Tito postao centar borbe protiv Moskve.“³

Uvereni da su rezultati takve strategije Zapada potpuno suprotni od planiranih, članovi „Oslobodjenja“ nisu se ustručavali ni od oštrijih kritika. Desimir Tošić, urednik *Naše reči*, u jednom je osvrtu u oceni Tita i njegove uloge otišao toliko daleko da je tvrdio kako je njegov otpor Moskvi tumačen kao „ludački gest jednog psihički i politički neuravnoteženog elementa“. Za ono što je Tito učinio rekao je da nije podiglo ugled Jugoslavije u inostranstvu, već ga potpuno urušilo „kod svih političkih činilaca“, te da su posle toga čak i oni koji su želeli da se s njim bore protiv Sovjeta postali „svesni da je po sredi upotreba jednih kriminalaca u borbi protiv drugih“.⁴

Kako se, međutim, pokazivalo da jugoslovenska socijalistička država uz pomoć Zapada odoleva pritiscima, prevazilazeći krizu, ozlojedjenost na njene demokratske pomagače bivala je sve veća. *Naša reč* je pisala o „neprirodnom prijateljstvu“ i obostranoj politici „sra-

čunatog rizika“ u kojoj su jedni „stavljali na kocku ograničena materijalna sredstva i nešto od svog političkog i moralnog ugleda, a drugi svoje glave. Prvi su merili da što manje izgube, drugi da što više dobiju. Za jedne i druge radilo se o vremenu: Zapadne sile da povećaju teškoće sovjetskog bloka, dok se ne ostvare njihovi planovi o naoružanju, a jugoslovenski vlastodržci da odlože sudnji čas, ne bi li se nešto u medjuvremenu desilo, što bi im donelo spasenje.“ Prognozirajući propast takve politike, članovi „Oslobodjenja“ su zamerili Zapadu što je napustio odbranu demokratije i zanemario sudbinu malih, komunističkom diktaturom potlačenih naroda. Po njihovom mišljenju, pomažući Tita i njegov režim, zapadne države su izneveravale i sopstvene demokratske principe, napuštajući odbranu svih koji su sa te strane očekivali pomoć u borbi za ista načela. Delimično i zato, politika „sračunatog rizika“ vodila je do „nesračunatih posledica“ i politike „rizika bez računa“.⁵ *Naša reč* je iz istih razloga osudjivala sve koji su na Zapadu, u medijima i na druge načine, pravili razliku između poretka u Jugoslaviji i u drugim socijalističkim zemljama, govoreći o prednostima Titovog režima. Ne smatrajući da je jugoslovenski komunizam bolji od Staljinovog, u stavovima „Titovih prijatelja“ u inostranstvu videla je etički problem kojim je rušena moralna osnova borbe slobodnog sveta protiv komunizma. Jer, „nije moguće biti istovremeno prijatelj naroda i slobode i prijatelj jednog režima nasilja. Nije moguće boriti se istovremeno za oslobodjenje podjarmljenih naroda u sovjetskom bloku, a s druge strane potpomagati ili odobravati ugnjetavanje jednog savezničkog i vernog naroda, ma koliko on mali bio. Nije moguće širiti istinu preko moćnih radio-stanica narodima iza gvozdene zavese, a pri tome tu istu istinu uskraćivati narodima Jugoslavije!“⁶

Jedan od težih udara nadama emigracije da će Zapad ipak odreći podršku Jugoslaviji zadat je Titovom posetom Velikoj Britaniji u martu 1953 (Petrović, 2002, 179–195; Petrović, 2010, 28–63). Ne samo što je Tito tada prvi put od sukoba sa IB-om napustio zemlju, nego je i poseta učinjena upravo jednoj staroj demokratskoj državi, u čijoj je viševjekovnoj mudrosti i istorijskom iskustvu emigracija gledala pouzdaniju odbranu od komunizma. Osim toga, i pored podsmeha i ironičnih komentara u britanskoj štampi, nije se moglo prikriti koliko su se ostrvske vlasti trudile oko dočeka maršala Tita (Šušar, 2001, 184–185).

3 *Naša reč*, br. 18, 15. februar 1950: Zabluda, 1.

4 *Naša reč*, br. 17, 1. januar 1950: Tošić, D., Nacionalna revolucija, 13. Nekoliko decenija kasnije, neposredno nakon smrti Josipa Broza 1980, ovo je mišljenje znatno korigovano, a njemu lično i partiji kojoj je bio na čelu dato nekoliko priznanja. Uz mnoge ograde i isticanje bitnih ideoloških neslaganja rečeno je kako je KPJ doprinela „istorijskoj borbi protiv nacizma i fašizma“, iako se u julu 1941. „stavila na raspoloženje Sovjetskom Savezu i počela da priprema društvenu revoluciju“. Njena tadašnja uloga nije se mogla potcenjivati, kao što se činilo u Sovjetskom Savezu i u ekstremnoj emigraciji na Zapadu, „nezavisno od toga da je ceo pokret KPJ za vreme rata bio jedna vrlo složena pojava, i zavisan dobrim delom i od spoljnih činilaca“. Drugi važan doprinos bio je u hrabrom suprotstavljanju Informbirou, Sovjetskom Savezu i Staljinu lično, bez obzira na to što značaj tog otpora nije mogao biti sveden samo na „ličnost Brozovu“ (*Naša reč*, br. 316, juni–juli 1980: Svršetak Titove lične epohe, 1; Radojević, 2011, 114–115).

5 *Naša reč*, br. 28, 15. maj 1951: Od „sračunatog rizika“ do nesračunatih posledica, 1.

6 *Naša reč*, br. 36, 15. maj 1952: Kad Titovi prijatelji glasaju ..., 2.

Kako je poseta duže pripremana i najavljivana, *Naša reč* je unapred podsećala da su retke bile prilike u kojima su se susretali srpski i britanski vladari. Uz to, istakla je i činjenicu da se istorijskom slučajnošću dolazak Josipa Broza odigravao u vreme navršavanja pedesetogodišnjice Majskog prevrata iz 1903, kada je Velika Britanija zbog ubistva kraljevskog para Obrenović prekinula diplomatske odnose sa Kraljevinom Srbijom, smatrajući da je na takav postupak obavezuju moralni i politički obziri. Pola veka docnije, „uprkos nezadovoljstvu svoga sopstvenog javnog mnjenja i protesta u samom Donjem domu“, tadašnja britanska vlada bila je spremna „da ugosti jednog neskrivenog zločinca, koji – istina – nije ubio nijednu krunisanu glavu, ali je zato postreljao hiljade i hiljade političkih protivnika, ljudi odanih demokratskom idealu i vernom prijatelju Zapada, podjarmio narode Jugoslavije, proganjao i proganja crkve i sveštenike.“ Posebno pominjući odnos prema crkvi i sveštenicima, *Naša reč* je želela da svoj protest poveže sa negodovanjem britanskih katoličkih krugova, ozlojedjenih zbog položaja crkve u Jugoslaviji i osude nadbiskupa Stepinca. Istovremeno, isticano je da se Tito tokom Drugog svetskog rata i po njegovom završetku nelojalno ponašao i prema samim Britancima. Još jednom postavljajući problem na moralnu osnovu, ali i na temelje jedne dalekosežnije politike, uvodničar lista je zaključivao: „Kažu nam da je to prošlost i da interesi slobodnog sveta zahtevaju da se pruži ruka i ukaže čast čak i jednom zločincu. Mi ne mislimo da će bilo čiji interesi, najmanje interesi naroda Jugoslavije, biti bolje zaštićeni ovakvim diplomatskim potezima. Tito i drugovi nisu nikakva stvarna garancija u odbrani Balkana i nikakva ozbiljna i trajna prepreka sovjetskom prodiranju i uticaju u tom delu sveta. Tito za nas, pre svega, znači održanje na vlasti komunističke partije [...] U slučaju jednog ratnog sukoba [...] komandni kadar Titove armije biće nosilac rasula i izdaje [...] Zapad ne može imati u Titu pouzdanog saveznika, a Velika Britanija, s obzirom na Titovu poznatu prevrtljivost, stvarnog prijatelja.“

Odbacimo li sve moralne i sentimentalne obzire, teško je videti u poseti ovog neobičnog gosta, sem malih trenutnih koristi, neki trajniji interes, koji bi doprineo očuvanju britanskog ugleda i uticaja u Jugoslaviji i ojačao prijateljstvo između jugoslovenskih naroda i Velike Britanije ne samo za danas nego i za sutra.⁷

Pokušavajući da ovo uverenje potkrepi konkretnim argumentima, Savez „Oslobodjenje“ je mesec dana kasnije, upravo u vreme čuvene posete, dao posebnu izjavu o situaciji u Jugoslaviji. Plašeci se da će se ona potpuno priključiti zapadnom bloku, a Josip Broz posle Londona otputovati i u druge evropske prestonice, isticao je da je jugoslovenski režim postao saveznik Zapa-

da „po nuždi“. Savezništvo se otuda moralo pokazati u svojoj bespredmetnosti, isto kao što se moralo videti da su narodi Jugoslavije „jedini istinski saveznici slobodnog sveta u borbi protiv sovjetskog imperijalizma“. Osim toga, nasuprot slici o stabilnosti režima u Jugoslaviji, koja je neosnovano stvarana u zapadnom svetu, njegov se položaj pogoršavao i u unutrašnjoj i u spoljnoj politici. Na unutrašnjem planu slabile su ga „katastrofalne privredne prilike“, nezadovoljstvo naroda i pesimizam vladajuće garniture koja je pokušavala da se osigura nepripremljenim reformama. U spoljno-političkom pogledu, pak, Jugoslavija je bila u sve većoj vojnoj, ekonomskoj i političkoj zavisnosti od zapadnih zemalja, dok se broj protivnika njenog režima uvećavao, obuhvatajući raznorodne elemente: Informbiro, hrišćanske crkve, naročito katoličku, evropske demokrate i „sve one rukovodeće ljude u demokratskim zemljama, koji smatraju da se međunarodna politika ne može voditi bez izvesnih osnovnih i stalnih moralnih načela.“⁸

Nemoćna da se suprotstavi Titovom uspehu, a bez detaljnijih saznanja o sadržini njegovih razgovora s britanskim zvaničnicima (Borožan, 2001, 183–204), *Naša reč* je nastojala da ga učini smešnim, gotovo karikaturnim. „Jedan britanski novinar“, pisala je, „javlja iz Beograda da Tito sprema frak, koji u životu nije nikada nosio, i da je naredio svome krojaču da mu sašije naročiti džep na fraku, u kome će držati revolver“.⁹

Kada su po završetku posete utisci sabrani, *Naša reč* je najavljivane proteste i čak pretnje atentatom poredila s mlakošću učinjenih reagovanja, smatrajući da su njihova brojnost i oštrina bili daleko ispod očekivanih. Osim ogorčenja što se veći deo srpske emigracije uplašio mogućih policijskih progona, najviše žuči izlila je povodom držanja britanske vlade, kritikujući njen odnos prema balkanskim narodima i dovodeći u pitanje stvarne sposobnosti njene čuvene diplomatije.

„Davno smo već rekli da u međunarodnoj politici najčešće nema ni najosnovnijih moralnih obzira“, zaključivala je. „Svako gleda svoj najneposredniji interes. Velika Britanija sigurno nije dočekala Tita radi Tita, nego radi svoga najužeg interesa u Jugoslaviji. I tu činjenicu ne treba smetnuti s uma. Ona nema nameru da izmisli Jugoslaviji jednu drugu, makar demokratsku vladu! Ona se sporazumeva sa onom koja se trenutno nalazi na upravi zemlje. To nikako pak ne znači da je na taj način najbolje zagarantovan njen interes. U prošlosti, Velika Britanija je više puta zauzimala u odnosu na oslobođilačku borbu balkanskih naroda stavove koji su bili u suprotnosti sa stavom našeg naroda, kao naroda koji je slobodu i nezavisnost stavljao iznad svega. I pokazalo se da ju je njen toliko poznati smisao za stvarnost često varao pred nesalomljivom upornošću jednog malog

7 *Naša reč*, br. 42, februar 1953: Neobičan gost, 1.

8 *Naša reč*, br. 43, mart 1953: Izjava Glavnog odbora Saveza srpskih zadruga Oslobodjenje, 1.

9 *Naša reč*, br. 43, mart 1953: Tito, gost Velike Britanije, 7.

naroda. Neka nam ovo istorijsko iskustvo pruži i jedno ohrabrenje za budućnost.¹⁰

„Oslobodjenje“ je i docnije, mnogo puta, različitim povodima i prilikama, pokazivalo ogorčenje prema politici velikih sila i njihovoj beskrupuloznosti u zaštiti sopstvenih interesa. Kada je, na primer, američko ministarstvo spoljnih poslova objavilo sadržinu tajnih razgovora između nekadašnjih saveznika iz Antifašističke koalicije, vodjenih na Jalti avgusta 1945, *Naša reč* je objavila tekst čiji je sam naslov – „Trgovci sa Jalte“ – najavljavao njegovu oštrinu. Ističući kako više nema sumnje da je u „senci Atlantske povelje [...] sprovedjena najobičnija trgovina narodima“, nije se čudila što je u njoj sudeo Staljin, nego što su „u toj rasprodaji, ne pitajući evropske narode i ne vodeći uopšte računa o njihovim interesima, sa ne manjim cinizmom učestvovali i predstavnicima anglosaksonskih naroda“. Njihovi postupci bili su po mišljenju lista čak i teži od onih koje su u prošlosti činili imperatori, deleći svet „kao kakvu pogaču za bogatom trpezom“. Štaviše, oni se barem „nisu krili iza parola o slobodi i ravnopravnosti naroda, humanizma i demokratije i čitavog onog moralističkog rečnika koji je zaista malo ili gotovo nimalo značio u očima onih koji su vodili poslednji ‘krstaški’ rat za slobodu.“¹¹

Novi udari na ideale i očekivanja emigranata stizali su i narednih godina. Posebno bolan zadala je Francuska kada je donela odluku da i ona, u maju 1956, primi Tita u zvaničnu posetu. Ostajući odani tradicionalnom, zajedničkim ratovanjem iskušanom prijateljstvu srpske i jugoslovenske kraljevine s francuskom republikom, Srbi u emigraciji gledali su u njoj više od saveznika. Mnogi su čak verovali da bi sudbina sveta, pa i njihova, možda bila drugačija da su francuski predstavnici bili učesnici konferencija u Teheranu i Jalti. Verni načelima Francuske revolucije, isticali su kako Francuska „nikada nije volela ni rado primala diktatore“. Upravo zato, stvoreno je uverenje da je Josipu Brozu do odlaska u nju, pored spoljnopoličkih razloga, bilo stalo i zbog potiranja srpsko-francuskog prijateljstva, tim više što su naglašavali da su „komunistički režim i njegov predsednik [...] bili glavni nosioci njegovog rušenja“. Jer, „niko i nikada u Jugoslaviji nije toliko učinio na ubijanju ugleda i uticaja Francuske koliko glavom Josip Broz Tito“.¹²

Najbolnije ogorčenje izazvale su mere bezbednosti koje je Francuska preduzela radi zaštite „nasrtljivog gosta“, po obimu i oštrini do tada nevidjene pod „pariskim nebom“. U njihovom sklopu emigranti su podvrgavani policijskoj kontroli i udaljavani iz Pariza, dok je ostalima savetovano „da ne silaze u glavne ulice“. Napeto očekujući šta će se dalje desiti i kako će se Titova pose-

ta Parizu odraziti na budućnost, uvodničar *Naše reči* je poslednju nadu polagao u francusku čast i slobodarstvo, verujući da francuski narod ne može izdati svoje prijatelje i saveznike. Slutnje i iskustvo u poznavanju zapadne politike nagnali su ga, međutim, da zaključi: „Umesto što se dopustilo da Tito stvara svoju atmosferu u Parizu, francuski odgovorni krugovi bi trebalo da učine sve da Titu pruže jedinstvenu priliku da oseti dah slobode, da shvati da narodi Jugoslavije ipak nisu sami, da su ovde i interesi i osećanja na njihovoj a ne diktatorovoj strani. Inače, Tito će se vratiti iz Pariza u uverenju da je zatorio još jednu kapiju slobode narodima Jugoslavije.“¹³

Kada je poseta napokon završena, a Josip Broz stigao u Jugoslaviju, izjavljujući da je u Francuskoj naišao na veliko razumevanje i odobravanje jugoslovenske politike, emigranti su bili poraženi i politički i privatno, kao pojedinci. Nekoliko desetina njih vraćeno je iz internacije na Korzici, a drugi više nisu morali da se svakog dana javljaju policiji. Ne verujući zvaničnim izjavama francuskih vlasti da će samo doći do proširenja trgovinske i kulturne razmene, govorili su o netrpeljivosti koju je francuski narod osećao prema čoveku „koji ničim nije zadužio Francusku, sem svojim upornim radom protiv njenih životnih interesa“. Ubedjivali su sami sebe da je sve više Francuza svesnih činjenice da između Tita i njih „uvek stoji senka velikih srpskih i jugoslovenskih mučenika koji su izrešetani mecima komunističkog streljačkog stroja“. Ipak, prevladavala je gorka konstatacija po kojoj je Titu bilo potrebno da govori o francuskoj podršci zato što je znao „koliko naši narodi, a naročito Srbi, polažu na Francusku, koja za njih predstavlja više nego savezničku zemlju – zemlju slobode i zaštitnicu malih evropskih naroda.“¹⁴

Titov boravak u Francuskoj izazvao je i potrebu donošenja širih zaključaka, zasnovanih na rezultatima njegovih putovanja po Evropi i svetu. Mada se demokratska jugoslovenska emigracija trudila da i u njima pronadje nadu za budućnost, *Naša reč* je morala da razočarano primeti: „Kada je 1953. godine Tito bio primljen na britanski dvor, govorilo nam se da je to samo protokolarna poseta i da on nije ništa dobio. Od toga trenutka, on je često putovao, a u goste su mu mnogi dolazili. Od onda, i Sjedinjene Američke Države nisu više merile strogim kantarom koliko će mu dolara dati, da bi se održao na vlasti. Otuda, i posle Pariza, mi možemo samo ponoviti da ove ‘protokolarne’ posete ne samo da ne slabe nego jačaju diktatore.“¹⁵

Unoseći u svoje političke analize koliko iskustvo i poznavanje međunarodnih odnosa toliko emocija, članovi „Oslobodjenja“ nalazili su mrvice utehe u, na

10 *Naša reč*, br. 44, april 1944: Londonska iskustva, 1.

11 *Naša reč*, br. 63, mart 1955: *Trgovci sa Jalte*, 1.

12 *Naša reč*, br. 73, mart 1956: *Nasrtljivi gost*, 1.

13 *Naša reč*, br. 74, april 1956: *Uoči diktatorove posete*, 1.

14 *Naša reč*, br. 75, maj 1956: *Bilans jedne posete*, 1.

15 *Naša reč*, br. 75, maj 1956: *Bilans jedne posete*, 1.

primer, višegodišnjem odlaganju Vašingtona da Tita, uprkos njegovoj želji, primi u zvaničnu posetu (Bogetić, 2006, 111–114). *Naša reč* je sa zadovoljstvom pisala o naporima američke demokratske javnosti da do posete ne dodje, naglašavajući da su u protestima učestvovala verske organizacije, štampa, narodni predstavnici, senatori i sindikati. Svi zajedno bunili su se protiv „nepromišljenog poziva“ predsednika Ajzenhauera i sekretara za spoljne poslove Fostera Dalsa datog „jednom komunisti koji tlači svoje narode, koji na svojoj duši nosi odgovornost za ubijanja i mučenja stotina hiljada svojih građana, koji je u svoje vreme izdao naredbu da se puca na američke avijatičare i najzad, koji vojuje protiv crkava i samoga Boga.“¹⁶

Tri godine kasnije, *Naša reč* je neskriveno zlurado komentarisala „sramotu“ koju je Tito zbog demonstracija organizovanih od strane uglavnom srpskih emigranta doživeo u SAD. Istovremeno, ironično je nabrajala kakvim se tekstovima služila kontrolisana štampa ne bi li ublažila postojeće utiske. Kako bi ovi pokušaji bili izvrgnuti podsmehu, naveden je primer jedne gospodje, ushicene Titovim mladalačkim izgledom, koja se interesovala da li je razlog tome redovno pijenje jogurta. Prema pisanju *Politike*, pak, devojke-razvodnice u Ujedinjenim nacijama želele su da znaju „u kakvom će se odelu Tito pojaviti“.¹⁷

Strahujući pre svega da će Tito uspeti da učvrsti svoje pozicije na Zapadu, od koga su emigranti očekivali diplomatsku i političku pomoć, Savez „Oslobodjenje“ se manje zanimao za odnose Jugoslavije sa „trećim svetom“ i putovanja njenog predsednika po afričkom i azijskom kontinentu. Izveštavajući ipak i o ovom delu jugoslovenske spoljne politike, *Naša reč* je prvenstveno nastojala da i na tim primerima pokaže neiskrenost Josipa Broza, njegova politička lukavstva i želju da se predstavi kao svetski lider. Njena uverenost da je politika koegzistencijalizma ne samo pogrešna nego i maska čoveka koji je ostajao boljševik bila je potpuna.¹⁸ S druge strane, pišući o Titovim prekomorskim i prekoočenskim ekspedicijama, dobijala je priliku da mu se naruga i istovremeno prikaže cenu ove politike.

„Godinu dana posle svoje posete Indiji i Burmi“, pisala je 1955, „Tito je krenuo na novo putešestvije, sada po Etiopiji i Egiptu. Po prvi put u istoriji jedan komunistički predsednik republike posećuje afrički kontinent. Tito vam je kao kakva prethodnica. Prvo se on pojavi, stavi čalmu ili turban na glavu, prošeta se po nekoj bivšoj kolonijalnoj zemlji i nudi svoju robu. On je pravi izvoznik ideja, naročito o 'aktivnoj koegzistenciji', miru i dobrim odno-

sima medju svima narodima. On ubedjuje svoje azijske i afričke sagovornike da ne treba da se uključuju u blokove, ukazuje na svoj primer, kao i na činjenicu da ga Zapad trpi i čak pomaže, podvlači da svaka zemlja treba da ide svojim putem u socijalizam [...]“¹⁹

Istom prilikom, podsmevajući se Titovim lovačkim sklonostima, uživanju u luksuznom životu i raskoši koje se nije odricao ni na putovanjima, *Naša reč* je i to iskoristila da zapadnoevropskoj i američkoj politici uputi oštru žaoku: „Kažu da je Tito kao dobar lovac, već na putu za Adis Abebu ubio nekoliko nojeva. Bila bi velika sreća za slobodan svet, kada bi ova njegova putešestvija pogodila sve one političke nojeve na Zapadu (a ima ih sijaset!) koji vole da zabijaju glavu u pesak i koji veruju Titu.“

U Jugoslaviji narod veli da je galeb najskuplja ptica na svetu, misleći na brod 'Galeb' kojim Tito uvek putuje. Tito na 'Galebu', razarači i teretni brod sa poklonima predstavljaju, zaista, najčudniju eskadru koju su mora do sada videla. Sve to košta suhog zlata. Narod ima pravo. Skupa je ptica 'Galeb', ali još skuplji je maršal, jer on, primajući grdne američke dolare, uvek na kraju krajeva odigrava komunističku kartu.“²⁰

Poslednji citirani pasus samo je jedan od mnogobrojnih tekstova u kojima je *Naša reč* pokušavala da dokaže kako je celokupna Titova spoljna politika bila prevarantska, isključivo lična, predvidljiva u nastojanju da se interesi zemlje koju je vodio prilagode i podrede sopstvenim ambicijama. Ne verujući, na primer, da je Tito, bez obzira na sukob sa Sovjetskim Savezom i zemljama istočnog lagersa, prestajao da bude boljševik, poboljšanje odnosa sa Grčkom i Turskom, a potom i sklapanje ugovora o savezu i saradnji (Milošević, 2008) posmatrala je kao savezništvo „po nuždi“.²¹ Po mišljenju njenog uvodničara, Tito je, „kao dete hladnog rata“, Balkanskim sporazumom nameravao da se obezbedi od ratne opasnosti, osigura materijalnu pomoć, produži svoju diktaturu i „otkloni posledice čitave one sulude politike komaračkog izazivanja sovjetskog slona koju je doskora sprovodio“.²² Tvrdeći kako je „uvek (bio) spreman da izda svaku nacionalnu stvar u korist svoje lične stvari“, *Naša reč* je najavljivala da će u završetku tršćanske krize (Dimitrijević, Bogetić, 2009) predati Trst i čitavu zonu „A“, prelazeći preko svih dotadašnjih izjava.²³ Kada je Trst konačno izgubljen, isti list je isticao kako se to dogodilo već 1945, dolaskom komunista na vlast, budući da zapadne sile nisu mogle dozvoliti „uspostavu vlasti crvenog maršala, tadašnjeg glavnog eksponenta Moskve, nad tom strategijski važnom lukom“. Nekoliko godina kasnije, „napušten od Moskve, dolazeći sve više

16 *Naša reč*, br. 82, februar 1957: „Titizam“ ostao u Beogradu, 1.

17 *Naša reč*, br. 113, novembar 1960: Dogadjaji u Jugoslaviji, 12.

18 *Naša reč*, br. 64, april 1955: Titov koegzistencijalizam, 1; *Naša reč*, br. 96, februar 1959: Da li je to politika?, 1.

19 *Naša reč*, br. 70, decembar 1955: Još jedno putešestvije!, 1.

20 *Naša reč*, br. 70, decembar 1955: Još jedno putešestvije!, 1.

21 *Naša reč*, br. 39, oktobar 1952: Po nuždi i u savezničkoj koži!, 1.

22 *Naša reč*, br. 57, avgust–septembar 1954: Gde smo?, 1.

23 *Naša reč*, br. 55, maj 1954: „Filozofija“ jednog maršala, 1.

u ekonomsku zavisnost od Zapada, Tito je bio svestan da mora da popusti jednoga dana po pitanju Trsta. Sve ostalo je bilo dobro inscenirana maršalska komedija koja je imala za cilj da prikrije stvarnost. I kada su mu, i ovoga puta usled slabe ovogodišnje žetve, zatrebali dolari, a krediti na svima strana iscrpljeni, Tito je *prodao* Trst. Pretnje o oružanoj intervenciji i docnija priča o 'žrtvi socijalističke Jugoslavije za svetski mir' imale su samo da povećaju cenu.²⁴

Godinu dana potom, komentarišući pomirenje Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, članovi „Oslobodjenja“ su ove događaje smatrali više nego predvidivim, dobijajući priliku da još jednom podsete na Titovu odanost boljševizmu i dokažu ispravnost svojih tvrdnji da je Zapad, pomažući ga proteklih godina, ponovo grešio. Jer, ni Brozovo „mirotvorstvo, ni njegova protivblokovska politika, ni krilatice o novoj internacionali, ni zanimanje za azijske i afričke zemlje nisu (bile) plod nastranosti jednog diktatora, već sastavni deo politike međunarodnog komunizma.“²⁵

Nova jugoslovensko-sovjetska udaljavanja i komplikovanje međusobnih odnosa privremeno su zbunjivala uredništvo *Naše reči* i njene saradnike, dajući bledu nadu da će i te krize uticati na destabilizaciju režima u Jugoslaviji. U očekivanju da se to doista i desi, nisu propušteni povodi da se celokupna Titova politika podvrgne osudi i podsmehu. Registrujući sve njene sadržaje, *Naša reč* nije primećivala da mu je barem na međunarodnom planu, makar i u formi prejake ironije, odavala svojevršno, neželjeno priznanje. „Jugoslovenski komunistički vodj, Broz Tito“, pisala je jednom prilikom, „razlikovao se uvek od ostalih komunističkih vodja Istoka Evrope i Azije time što je više nego iko drugi voleo da se kindjuri i da putuje, da izlaže sebe i svoje ideje, da uživa u doćecima i laskanjima. Mnogi sa Zapada, uviđajući te Titove nerevolucionarne slabosti, zvali su ga u pohode i odlazili mu u pohode, vraćajući se opterećeni poklonima ove balkanske poglavice, zaogrnutog sloganima socijalističke demokratije, aktivne koegzistencije i pomaganja zaostalim zemalja. Broz Tito je pokazivao izvanrednu veštinu da se svakom gostu i svakom domaćinu dodvori do najviše moguće i nemoguće mere. Tako su iz njegovih audijencija, u toku istog dana, izlazili levi socijalisti i kapitalistički preduzetnici, protestantski pastori i arapski krvavi antikomunisti – i svi, jedan za drugim, izjavljivali da su prezadovoljni istovetnošću pogleda [...]“²⁶

I pored toga, po mišljenju Saveza „Oslobodjenje“, Titova politika predstavljala je „providno balkansko mešetarenje“ čoveka koji je želeo da ima svetsku ulogu, obmanjujući sve svoje sagovornike, a najviše one sa Zapada, nespremljene da uvide njegovu pravu komunističku priro-

du. Podjednako omalovažavajuće posmatrano je njegovo mesto u pokretu nesvrstanih zemalja, koji je i kao ideja proglašavan suprotnim vremenu i interesima naroda Jugoslavije. Jer, i pored svih razočaranja, jedini njihov oslonac mogao je biti na zapadne demokratske zemlje.

Ovakav stav učvršćen je nakon prve konferencije nesvrstanih u Beogradu, septembra 1961 (Bogetić, Dimić, 2013). Jugoslavija se na njoj, smatrao je uvodničar *Naše reči* postavila prema Sovjetskom Savezu u položaj sličan onom koji je u odnosu na zapadni svet imala Švedska, vezana za njega svojom civilizacijom i društvenim idealom. Tako je i Jugoslavija bila vezana za Sovjetski Savez. Ali, razlika između njenog režima i Švedske bila je u tome što ova skandinavska zemlja nije ni pomišljala na položaj u kome su živeli drugi, neslobodni narodi, dok je Jugoslavija, sredstvima dobijenim na Zapadu, ambiciozno radila na uvodjenju socijalističkih režima u Latinskoj Americi, Africi i Aziji.²⁷

Ono što je Titu priznavano bilo je to što je u Beogradu okupio predstavnike 24 zemlje, uglavnom njihove vodeće ljude. Kada je 1. septembra stao iza govornice u Narodnoj skupštini doživeo je „najveći dan svoga života“. Slušali su ga jedan car, dva kralja, dva princa, deset predsednika republika, šest predsednika vlada i tri ministra spoljnih poslova. Svi zajedno, predstavljali su oko 750 miliona ljudi. Po beogradskim ulicama vijorile su se zastave koje njihovi stanovnici nikada ranije nisu videli, a grad je dobio prazničan izgled, sa sveže obojenim zgradama, izlozima punim robe koja nije prodavana i mnoštvom tajne policije. Beograd nikada nije ugostio toliko svetskih ličnosti niti se njegovo ime toliko pominjalo po dalekim mestima Azije i Afrike. Jugoslavija je dobila toliko svetske pažnje kao nikada ranije.

Kada je, međutim, praznik prošao, analize su pokazale da nije sve bilo tako sjajno. Jugoslavija je bila jedina evropska zemlja među učesnicama i jedina u kojoj je na vlasti bila komunistička partija. Veći deo prisutnih zemalja dobio je nezavisnost tek nedavno, nestankom kolonijalnih carstava. Uglavnom mlade i opterećene problemima, te su države imale malo iskustva u međunarodnim odnosima. Iako nisu mogle biti sprečene da brane svoja prava, trebalo je voditi računa da u istoriji odlučuju velike sile, a u savremenom svetu uglavnom one koje poseduju nuklearno naoružanje. Upravo zato, analitičar *Naše reči* je kao jedinu pozitivnu vrednost ovog savetovanja vanblokovskih zemalja istakao „miran i realan“ stav Nehrua, koji je i govorom i konsultovanjem sa predstavnicima drugih zemalja težio da skrene pažnju na aktuelne svetske probleme. Glavni Titov govor, pak, održan 3. septembra, pokazao je da zvanična Jugoslavija nije neopredeljena. Pored ostalog, Tito je nesumnjivo pokazao razumevanje za odluku Sovjet-

24 *Naša reč*, br. 59, novembar 1954: Trst za dolare!, 1.

25 *Naša reč*, br. 67, avgust–septembar 1955: Tito na starom poslu!, 1.

26 *Naša reč*, br. 103, novembar 1959: Izneverene nade, 1.

27 *Naša reč*, br. 122, oktobar 1961: Iluzije, spekulacije i špekulacije, 1.

skog Saveza da ponovo vrši nuklearne probe. Napokon, ključno pitanje koje se nametalo je da li je zaista bilo moguće biti neopredeljen u borbi dve ideologije – jedne koja ograničava slobodu individue i nacije do takvog stepena da je njihova jedina funkcija da služe državi, i druge, po kojoj se država stara da služi čoveku. Prema ponudjenom odgovoru, mali narodi su, za razliku od velikih, i mogli biti neopredeljeni, ali su morali ispoljiti saglasnost u nečem konkretnijem od širokog koncepta održavanja svetskog mira. „Svi narodi na svetu su za razoružanje“, zaključivano je. „Svi su protivu rata kao načina rešavanja svetskih protivurečnosti. No od toga se ne može stvarati treća 'ideologija'. U današnjem sukobu ideoloških frontova, ne može se biti neopredeljen [...] Podela sveta na blokove nestaće onoga dana kada ekspanzivna totalitaristička sila, kojom se komunizam održava, ustukne pred snagom i savesti čovečanstva! Beogradska konferencija pokazuje da je politika oportunitizma iluzija.“²⁸

Kako ovim zaključkom, tako i brojnim drugim tekstovima, objavljujanim u *Našoj reči* i drugim publikaci-

jama, članovi Saveza „Oslobodjenje“ ostali su dosledni svom vidjenju spoljne politike Jugoslavije. Bez obzira na povod kojim su se o njoj izjašnjavali, najodgovornijim za njene pravce i sadržaje smatrali su Josipa Broza, u čijim su motivima potpuno isključivo pronalazili samo ličnu ambiciju, neprimerenu stvarnoj ulozi u međunarodnim odnosima, odanost komunizmu, političko mešetarenje, neiskrenost... Iznad svega, uporno su tvrdili da je takva politika bila u tragičnoj suprotnosti i sa interesima i sa raspoloženjima naroda u Jugoslaviji. Na drugoj strani, mada razočarani podrškom koju je Zapad davao Titu, nisu prestajali da veruju kako je Jugoslavija jedini izlaz imala u okretanju tom delu sveta. Sličan stav imao je i veći deo drugih emigrantskih organizacija i udruženja, nezavisno od njihovih međusobnih podeľjenosti po raznim pitanjima. Malo je, međutim, bilo onih koji su jugoslovensku spoljnu politiku pratili takvom kontinuiranom pažnjom kao što je to činila *Naša reč*, pokušavajući da iz mnoštva uglova sagleda njene tokove, značaj i povezanost sa unutrašnjim političkim zbivanjima.

„OSLOBODJENJE“ („LIBERATION“) ALLIANCE ABOUT FOREIGN POLICY OF YUGOSLAVIA (1948–1961)

Mira RADOJEVIĆ

University of Belgrade, Faculty of Arts, Čika Ljubina 18–20, 11000 Beograd, Serbia
e-mail: mradojev@f.bg.ac.rs

SUMMARY

Amongst numerous emigrant associations and organizations having been founded following World War II, „Oslobodjenje“ („Liberation“) alliance and its journal „Naša reč“ („Our Word“) stood out for its persistent Yugoslav-oriented and democracy commitment. As for foreign policy issues, they used to criticize countries of Western Europe and the USA because of their cooperation with Josip Broz, its main creator and holder in the country. However, they were still expecting the assistance needed in order to carry out democratic reforms to be provided from the stated countries. One can observe this when analyzing their statements and articles composed in the period starting with the second half of the forties until 1961 when the first conference of Non-Aligned Movement took place. Being in fear that above all, Tito, „a child of the Cold War“, would succeed in strengthening his positions in the West, they were trying to document that his entire foreign policy was fraudulent, influence-peddling, incongruous with its real role in international relations, above all personal, predictable in the intent to adjust and subject the interests of the state to his own ambitions. At the same time, they did not believe that Tito stopped being Bolshevik in spite of the conflict that arose with the Soviet Union and Eastern Bloc countries. They also regarded his cooperation with democratic countries as an alliance „based on need“, a way to assure financial assistance, provide support in case of danger of war and prolong one-party, ideology-based dictatorship. Anticipating the breakdown of the regime headed by Tito, they were criticizing, condemning and mocking at his policy. Tito's position in the Non-Aligned Movement was regarded with equal underestimation. The movement was considered to be contrary to the era, interests and the attitudes of the people living in Yugoslavia. This one-sided view, burdened by ideological and political hostilities, also presented the trait of other emigrant groups, in spite of their numerous mutual differences.

Key words: Yugoslavia, communists, Josip Broz Tito, emigration, „Oslobodjenje“ (Liberation) Alliance, USSR, USA, West European countries, foreign policy

28 Naša reč, br. 122, oktobar 1961: Petrović, N., Beogradska konferencija, 2–3.

IZVORI I LITERATURA

- Naša reč.** Pariz–London, Naša reč, 1948–1961.
- Poruka** – Poruka: list Jugoslovenskog narodnog odbora. London, 1950–1959 (reprint). Trkulja, J., Lazić, Ž. (prir.). Beograd, Službeni glasnik, 2007.
- Bogetić, D. (2006):** Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956–1961. Beograd, Institut za savremenu istoriju.
- Bogetić, D., Dimić, Lj. (2013):** Beogradska konferencija nesvrstanih zemalja, 1.–6. septembra 1961: prilog istoriji Trećeg sveta. Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika.
- Borožan, Đ. (2001):** Londonski razgovori Tito–Čerčil, 16–21. mart 1953. Jugoslovenski istorijski časopis, 1–2, 183–204.
- Dimitrijević, B., Bogetić, D. (2009):** Tršćanska kriza 1945–1954: vojno-politički aspekti. Beograd, Institut za savremenu istoriju.
- Đokić, D. (ur.) (2013):** Nesentimentalni idealisti: Desimir Tošić, Božidar Vlajić i uvodnici časopisa Naša reč (Pariz–London, 1948–1990). Beograd, Otkrovenje, Službeni glasnik.
- Glamočak, M. (1997):** Konceptije Velike Hrvatske i Velike Srbije u političkoj emigraciji. Užice, Kulturno-prosvetna zajednica.
- Milošević, N. (ur.) (2008):** Balkanski pakt 1953/1954: zbornik radova. Beograd, Institut za strategijska istraživanja, Vojna štamparija.
- Petrović, V. (2002):** Škola bontona – ideološki uzroci protokolarnih i organizacionih problema u pripremi posete Josipa Broza Tita Velikoj Britaniji 1953. godine. Godišnjak za društvenu istoriju, 9, 1–2, 179–196.
- Petrović, V. (2010):** Titova lična diplomatija: studije i dokumentarni prilozi. Beograd, Institut za savremenu istoriju.
- Popović, N. A. (2003):** Slobodan Jovanović i jugoslovenska država. Beograd, Institut za savremenu istoriju.
- Popović, N. A. (2006):** Jugoslovenska politička emigracija u Velikoj Britaniji u prvoj deceniji posle Drugog svetskog rata. U: Pavlović, M. (ur.): Srbija (Jugoslavija) 1945–2005: ideologije, pokreti, praksa. Beograd, Institut za savremenu istoriju, 185–202.
- Radojević, M. (2010a):** Živeti i raditi u emigraciji: savez „Oslobodjenje“ (1949–1990). U: Životić, A. (ur.): Jugoslavija u hladnom ratu: prilozi istraživanjima: zbornik radova. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, 97–110.
- Radojević, M. (2010b):** Jugoslovenska politička emigracija i disidentstvo u Jugoslaviji: podrška Saveza „Oslobodjenje“ demokratskoj opoziciji. U: Krstić Kolanović, N. et al. (ur.): Disidentstvo u suvremenoj povijesti: zbornik radova. Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 271–288.
- Radojević, M. (2011):** Jugoslovenska posleratna emigracija i Josip Broz Tito: Naša reč o sukobu sa IB-om 1948–1949. U: Manojlović Pintar, O. (ur.): Tito – viđenja i tumačenja: zbornik radova. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, Arhiv Jugoslavije, 101–116.
- Šuvar, M. (2001):** Vladimir Velebit, svjedok historije. Zagreb, Razlog.